

ПРАБЛЕМЫ ПЕРАКЛАДАЛЬНАСЦІ І ЭКВІВАЛЕНТНАСЦІ Ў ТЭОРЫІ ПЕРАКЛАДУ

Дадзены артыкул прысвечаны праблемам перакладальнасці і эквівалентнасці ў тэорыі перакладу. У артыкуле гаворка ідзе аб розных падыходах да вызначэння паняцця “эквівалентнасць”. Перакладальнасць разглядаецца як адна з найважнейшых перадумоў эквівалентнасці. Аналізуюцца тры віды перакладальнасці (поўная неперакладальнасць, абсалютная і адносная перакладальнасць).

This article is devoted to the problems of translability and equivalence in the translation theory. The article deals with different approaches to defining the notion «equivalence». Translatability is regarded as one of the most important preconditions of equivalence.

Пад перакладальнасцю разумеюць прынцыповую магчымасць перакладу тэксту. Разглядаюць тры прынцыпы перакладальнасці: прынцыповая неперакладальнасць, абсалютная перакладальнасць і адносная перакладальнасць.

“Тэорыя неперакладальнасці” звязана з імёнамі В. Гумбальта, М. Гаўпта, А. Шлегеля, Л. Вайсгербера, Э. Сэпіра і Т. Уорфа. Мовазнаўцы прытрымліваліся погляду, згодна з якім паўнаwartасны пераклад быў наогул немагчымы. У цэнтры ўвагі даследчыкаў было выяўленне спецыфікі мовы, асаблівасці яе граматычнага ладу і слоўнікавага складу. Усё гэта ўтварала нацыянальны “дух” кожнай мовы і абумоўлівала адсутнасць тоеснасці двух тэкстаў, напісаных на розных мовах. Лічылася, што кожная мова ўтрымлівае ў сабе ўнікальную “карціну свету”, якая і вызначае светаўспрыманне гаворачых на гэтай мове. Тэкст перакладу павінен быць дакладнай копіяй арыгіналу і вычарпальна перадаваць яго змест. Пад эквівалентнасцю разумелі адпаведнасць сумы значэнняў слоў зыходнага тэксту суме значэнняў слоў перакладзенага тэксту. Агульнавядомым з’яўляецца выказванне знакамітага нямецкага лінгвіста Вільгельма фон Гумбальта, дзе ён сцвярджаў, што кожны пераклад з’яўляецца спробай вырашыць невыканальную задачу [4, с. 42].

Супрацьлеглага погляду прытрымліваліся філосафы эпохі Асветніцтва (Дэкарт, Лейбніц). Яны сцвярджалі, што ўсе мовы з'яўляюцца разнавіднасцю агульнай *lingua universalis*. Асновай канцэпцыі поўнай перакладальнасці з'яўляецца той факт, што для ўсіх народаў рэальная рэчаіснасць адзіная і, такім чынам, больш-менш поўна адлюстроўваецца ва ўсіх мовах. Кожны народ вылучае ў рэчаіснасці прыкладна аднолькавыя з'явы, якія адлюстроўваюцца ў мове. А значыць, усякае апісанне рэчаіснасці на адной мове можа быць перададзена сродкамі іншай мовы, дзякуючы наяўнасці ў гэтых мовах аднолькавых паняццевых катэгорый.

Найбольш абгрунтаваную думку выказаў нямецкі даследчык Вернер Колер, які і сфармуляваў прынцып адноснай перакладальнасці. Ён лічыў, што адносіны паміж мовай, мысленнем і ўспрыманням рэчаіснасці з'яўляюцца дынамічнымі і пастаянна змяняюцца. Перакладальнасць, на яго думку, заўсёды прагрэсіўная: калі мы перакладаем, мы адначасова павялічваем перакладаемасць моў [6, с. 186].

Прынцыпу адноснай перакладальнасці прытрымліваюцца і шматлікія расійскія тэарэтыкі перакладу (В.Н. Камісараў, А.Д. Швейцэр, Л.К. Латышаў і інш.). Даследчыкі лічаць, што стапрацэнтная перадача інфармацыі арыгіналу ў перакладзе неабавязковая. Пераклад не прадугледжвае стварэння тоеснага тэксту, і адсутнасць тоеснасці не можа служыць доказам немагчымасці перакладу. Страта пэўных элементаў зыходнага тэксту пры перакладзе не азначае, што ён немагчымы ўвогуле, а толькі тое, што пераклад не з'яўляецца абсалютнай копіяй арыгіналу. Адсутнасць тоеснасці зусім не перашкаджае тэксту перакладу выконваць тыя ж камунікатыўныя функцыі, для выканання якіх быў створаны тэкст арыгіналу. Такім чынам, адносіны паміж арыгіналам і перакладам цесна звязаны з паняццем “эквівалентнасць”, якая прадугледжвае максімальна магчымае супадзенне зыходнага і перакладзенага тэкстаў.

Паняцце эквівалентнасці раскрывае найважнейшую асаблівасць перакладу і з'яўляецца адным з цэнтральных паняццяў сучаснага перакладазнаўства, дзе існуюць розныя падыходы да яго вызначэння.

Адной з найбольш распаўсюджаных на сённяшні дзень з'яўляецца тэорыя ўзроўняў эквівалентнасці В.Н. Камісарава [1, с. 51]. Даследчык вылучае ў плане зместу арыгіналу і перакладу пяць узроўняў:

- 1) узровень мэты камунікацыі;
- 2) узровень апісання сітуацыі;
- 3) узровень выказвання;
- 4) узровень паведамлення;
- 5) узровень моўных знакаў.

Адзінкі арыгіналу і перакладу могуць быць эквівалентнымі на ўсіх існуючых узроўнях або толькі на некаторых з іх. Канчатковая мэта перакладу, паводле В.Н. Камісарава, заключаецца ва ўсталяванні максімальнай ступені эквівалентнасці на кожным узроўні.

Паводле А.Д. Швейцэра, “эквівалентнасць ? гэта суадносіны паміж першасным і другасным тэкстамі (або іх сегментамі). Пры гэтым поўная эквівалентнасць, якая ахоплівае як семантычны, так і прагматычны ўзровень, а таксама ўсе рэlevantныя віды функцыянальнай эквівалентнасці, з’яўляецца ідэалізаваным канструктам” [5, с. 95].

Мовазнаўцы Л.К. Латышаў і А.Л. Сямёнаў адзначаюць, што “тэрмін “эквівалентнасць” абазначае родавае паняцце разнастайных адносін тыпу роўнасці” [2, с. 56]. Яны вылучаюць умовы, пры якіх тэкст на адной мове прызнаецца эквівалентным тэксту на іншай мове:

1) Зыходны тэкст (ЗТ) і перакладзены (ПТ) павінны валодаць (адносна) роўнымі камунікатыўна-функцыянальнымі ўласцівасцямі;

2) ЗТ і ПТ павінны быць максімальна падобнымі адзін да аднаго ў семантыка-структурных адносінах;

3) пры наяўнасці ўсіх кампенсуючых адхіленняў паміж ЗТ і ПТ не павінны ўзнікаць семантыка-структурныя разыходжанні, недапушчальныя ў перакладзе [2, с. 57].

На думку І.А. Стэрніна, паняцце эквівалентнасці патрабуе канкрэтызацыі на ўзроўні кампанентаў значэння: неабходна высветліць, агульнасць якіх кампанентаў значэння супастаўляльных адзінак дзвюх моў неабходна і дастаткова для таго, каб дзве гэтыя адзінкі можна было лічыць эквівалентнымі. Ён прапонуе наступныя крытэрыі.

У сферы лексічнага значэння:

- 1) супадзенне ўсіх ядзерных сем;
- 2) супадзенне раду яркіх перыферычных сем;
- 3) супадзенне ацэначных сем;
- 4) супадзенне эмацыянальных сем.

У сферы структурна-моўнага значэння:

- 1) супадзенне функцыянальна-стылістычных сем;
- 2) супадзенне функцыянальна-тэмапаральных сем;
- 3) супадзенне функцыянальна-частотных сем;
- 4) супадзенне функцыянальна-сацыяльных сем;
- 5) супадзенне функцыянальна-тэрытарыяльных сем [3, с. 87].

Вернер Колер лічыць, што паняцце эквівалентнасці набывае рэальны сэнс толькі ў тым выпадку, калі ўдакладняецца від эквівалентных адносін паміж тэкстамі шляхам ўказання на тых канкрэтных ўласцівасці арыгіналу, якія павінны альбо могуць быць захаваныя ў перакладзе. Ён вылучае:

1) дэнататыўную эквівалентнасць – захаванне прадметнага зместу тэксту;

2) канататыўную эквівалентнасць – перадачу канатацый тэксту (эмацыйных, ацэначных і інш.) шляхам мэтанакіраванага выбару сінанімічных моўных сродкаў;

3) тэкстава-нарматыўную эквівалентнасць – захаванне жанравых характарыстык тэксту, маўленчых і моўных нормаў;

4) прагматычную эквівалентнасць, якая арыентуецца на эквівалентны камунікатыўны эфект;

5) фармальную эквівалентнасць, арыентаваную на перадачу мастацка-эстэтычных, індывідуальна-аўтарскіх і іншых фармальных прыкмет арыгіналу [6, с. 228-252].

У тэорыі Колера віды эквівалентнасці прызнаюцца патэнцыйна раўнацэннымі ў адносінах адзін да аднаго. Іерархія патрабаванняў усталёўваецца самім перакладчыкам у кожным акце перакладу, зыходзячы з аналізу канкрэтных асаблівасцяў тэксту, яго мэтавых устаноў, жанравай прыналежнасці.

Такім чынам, рознае разуменне эквівалентнасці адлюстроўвае эвалюцыйны поглядаў на сутнасць перакладу. Аднак да цяперашняга часу праблема эквівалентнасці канчаткова не вырашана.

Спіс літаратуры

1. **Комиссаров, В.И.** Теория перевода: лингвистические аспекты : учеб. для ин-тов и фак. иностр. языков / В.И. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
2. **Латышев, Л.К.** Перевод: теория, практика и методика преподавания : учеб. пособ. для студ. перевод. фак. высш. учеб. заведений / Л.К. Латышев, А.Л. Семёнов. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.
3. **Стернин, И.А.** Контрастивная лингвистика. Проблемы теории и методики исследования / И.А. Стернин. – М. : АСТ : Восток-Запад, 2007. – 288 с.
4. **Фёдоров, А.В.** Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. языков / А.В. Фёдоров. – 5-е изд. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ ; М. : ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.
5. **Швейцер, А.Д.** Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215с.
6. **Koller, W.** Einführung in die Übersetzungswissenschaft / Werner Koller. – 7. Auflage. – Wiebelsheim : Quelle & Meyer, 2004. – 343 S.